

ծաղրելու եւ նոյն իսկ անոնցմէ խեղդատակ նմանութիւններ հանելու, այս վերջին երեւոյթը ցոյց կուտայ որ Հովուականներու հրատարակութիւնը գրական մեծ պատահար մը եղաւ Հոռմի մէջ: Եթէ արդարեւ անոնք ունին կարգ մը նկատելի թերութիւններ, անոնք մատնացոյց կ'ընեն արդէն վերջիլիոսի հանճարին բոլոր կողմերը, կը պարունակեն տեղ տեղ, խոստումը Մշակականներու եւ նոյն

իսկ Էնէականի որոշ մասերուն: Ասոնցմէ զատ անոնք իրենց դմայելի եւ նրբազգայիկ յօրինուածքով կը յայտնեն ոճի եւ տաղաչափութեան հզօր վարպետ մը:

Փարիզ

Մ. Ս. ԴԱԻԻԹ-ԲԷԿ

(Շարունակելի)

ԱՐԻՒՆԻ ԺԱՆԱՊԱՐՀԻՆ

Ն. Ա. ԽԱԲԱՆ

Մեր ազգային վերջի Մեծ Աղետէն վերապրող սերունդ մ'ունինք, որ երկար եւ ընդարձակ արեան ճանապարհ մը կտրելուն համար աւելի շատ կը հաւատանք թէ կրնայ մեր վաղուան յոյսերն ու ակնկալութիւնները ոգեւորել: Գիտեմ՝ որ շատեր եղան սրտնք ինձմէ աւելի չարչարանք ու խաչելութիւն տեսան, ինձմէ աւելի սոսկում՝ ու սարսափ քաշեցին, բայց ինձի չափ խորունկ լացող ու յուզուած մնացողներ շատ եղան:

Ձեմ գիտեր:

Տիեզերական պատմութիւն մը սարսափեցնող այս ոճրագործութեան դիմադրելու անգործութեան ցաւէն լացը սրտիս տակ ծովացաւ եւ յուզումը թանձր մառախուղի մը պէս բարձրացաւ: Մէկը վկայութեան մը խօսքէն զգացումներով ցամքեցնելու, իսկ միւրը բողոքի մը արդար աղաղակներով ցրելու յոյսով չարա տարի առաջ փորձեցի հրատարակել առանձին հատոր մը: Սակայն տարիներու երկայնքն ի վեր էն-

կերացող ցասումը մեղմացաւ, թէ ոչ սրտմտութիւնս նորոգուեցաւ:

Ձեմ գիտեր:

«Քանի որ ամէն վիշեր հալածանքներու երազներով կը տանջուիս ու կը ցնցուիս զեռ՝ հարկաւոր է գերազոյն մոռացումին մէկ ճիգը շնորհող գթութիւն մը գտնել», կ'ըսէր ինձ բարեկամ բժիշկ մը: Բայց այդ գթութեան գոնէ մէկ շառաւիղը կրցա՛նք տեսնել այս աշխարհի վրայ:

Ձեմ գիտեր:

Սակայն գիտեմ որ կամքի անհնարին լարումով մը կը վերադառնամ այսօր այն սոսկալի էջերուն՝ որոնց վերյիշումներով իմ ցաւատանջ սրտիս խշխշը կը բորբոքի ու կը բարձրանայ:

Անողորմ կոչում մըն է որ կը հարկադրէ զիս, թէ ոչ ուրիշ անգութ բան մըն է որ կը ստիպէ հոգիս:

Ձեմ գիտեր:

ՔԱՂԱՔԻՆ ԴՐՍՆ ԱՌՁԵԻ

Ախոռը, հինցած ու անպէտ դարձած

շորերու մէջ անճար տղու մը ուժերով
կը չափչփէի հոգեկան մղձաւանջներու եր-
կայնքն ու լայնքը:

Կենդանիները կը շնչէին արագ արագ,
տաքը կ'ուռէր եւ գոլը կը բարձրանար
ախոռին ամէն կողմերը. սակայն սրտիս
մտուքը չէր վերջանար. դողը չէր դադարեր:

Երէկ, աւելի մանուկ օրերուս, իմ գիւ-
ղիս մէջ, ոսկի շղթաներով կախուած աշ-
խարհ մը երեւակայեւ էր քաղաքը, ուր տ-
մէն բան գեղեցիկ է, փողոցները լուսաւոր,
տուները պայծառ եւ ամենէն ցած պատն
անգամ ճառագայթ ունի: Կը կարծէի թէ
քաղաքը բնակող մարդիկ կազմով մեզի
պէս են բայց սրտով շատ աւելի խորունկ
ու ազնիւ, մտքով շատ աւելի բարձր ու
գորեզ են: Կը կարծէի թէ հոն մարդիկ
չեն պժպար, որովհետեւ տգիտութիւն
չկայ, չեն վախնար, որովհետեւ չարութիւն
չկայ, չեն բարկանար, որովհետեւ ամենէն
թեթեւ յանցաւորն անգամ՝ սլափփ ունի:
Համակ լոյս մը կ'երեւակայէի քաղաքը,
ուր ծնող ու ապրող մարդիկ սահմանուած
են որքան գիտուն նոյնքան մաքուր եւ
գեղեցիկ ըլլալ ու մեր կեանքի ուղիները
գծել: Ո՛րքան կը նախանձէի այն մէկ ըն-
կերծս որ քաղաք տեսնելու բախտ ունե-
ցած էր: Ո՛րքան մեծ հիացումով կը նա-
յէի գիւղ եկող այն մէկին՝ որուն համար
կը վկայէին թէ քաղաքացի է: Կոտորածնե-
րու եւ արիւններու սարսափելի արհաւիրք-
ները սակայն ուժգնօրէն յեղաշրջած էին
տղայական միտքս եւ համոզումներս դար-
ձուցած էին բոլորովին հակառակ կողմին
վրայ: Նորէն չէի տեսած քաղաքը, բայց
այլ եւս ո՛չ միայն չէի ուզեր տեսնել գայն,
այլ իսորոց կը բաղձայի համիլ ու ապ-
րիլ տեղ մը՝ ուր քաղաքի անուն բնաւ չէր
լսուեր: Որովհետեւ քաղաքը հիմայ կը
ճանչնայի չար գեւերու գլուխներուն վրայ
կեցած դժոխք մը, դժոխք մը այնքան
սարսափելի՝ որ աշխարհ մը հրգեհնու
չափ կրակ կրնայ վառել. ուր ապրող գա-
ղան մարդիկ ամէն ժամ նոր գազաններ
կը ծնին: Համոզուեր էի թէ անկէ եկող

ո եւ է պաշտօնեայ եւ զինուոր գլխութեան
սիրտ չի կրնար ունենալ, որովհետեւ ա-
նոնք ամէն խիղճ ու բարի զգացում սպան-
նած եւ նետած են իրենց սրտէն՝ քաղաք
մտնելէ առաջ:

Քաղաք գացող ո եւ է Հայ մը այլ եւս
կրնա՞ր վերադառնալ, կրնա՞ր մահուան
հնոցէն դուրս ելլել, անկարելի էր հաւա-
տալ, եթէ հրաշք մը չըլլար: Ասոր հա-
մար առաւօտեան լոյսի բարութիւնը զգա-
լու տեղ՝ կուրծքս մահուան վախի ծանրու-
թեան առջեւ կը չարչարուէր:

Այնտեղ ուր սճիրը սանձարձակ խրախ-
ճանք կ'ընէ, ուր համատարած մահը մին-
չեւ երկինք բարձրանալու թեւեր ունի,
այնտեղ ո՞վ կրնայ բարի բան երեւակայել,
ո՞վ կրնայ շարժում մը տեսնել կամ լսել
ու չսոսկալ: Ախոռին դուռը ճռաց՝ սիրտս
ճչաց: «Առտուան միջնաղին՝ չարութիւն ո-
րոնող չարագործ մը սառուր ըրաւ ու ներս
անցաւ: Պէքոյն էր, Օսման աղային քիւրտ
ծառան, որ իր մոլթ գէմքը վտանգաւոր
նայուածքներու հետ կը թաղէր սեւ ու
խոլիւ ընչացքի մը մէջ:

— Վա՛յ կեազուռի գաւակ, տակաւին
չե՞ս պատրաստուեր դործի:

Ո՞վ կը համարձակի դէմ խօսիլ: Թուր-
քի ծառային ծառան անգամ ամբողջ Հա-
յութեանէն աւելի թանկ է, աւելի արժէք
ունի: Անոր ճիւղի ձայնին արձագանգն
անգամ Հայը մահացնող թոյն ունի:

Չարագործը որ կարող էր մէկ հարու-
ժով ջարդ ու փշուր ընել մեր գէմքը, մեր
սիրտը՝ առանց վախի և պատասխանատու-
թեան, բաժին մը հացի հետ առջեւս շու-
տոնեց երկու սոխ եւ կտոր մը սլանիր:

Շուտոնեւը աճապարեցնելու անգութ
նշանն էր:

Չգիտցայ թէ ի՞նչպէս կերայ ու մէկ
սոխն ալ ծոցս թաղելով կենդանիները
պատրաստելու գործին սկսայ իրեն հետ,
այնքան որ կ'ուզէի միշտ կրկնուած հե-
տեւեալ ծանր խօսքը գոնէ մոռցուի՝ «Աշ-
խատանքներուդ արժէքը կերած հացիդ
գինը չի վճարեր»:

* * *

Եւ հիմա ճամբորդ ենք Դժոխքին մէջ: Դժոխքէն դուրս: Խորքերդի հին քաղաքէն գիւղ կը վերադառնանք: Կրնա՞մ ազատուիլ կրակէն ու գազաններէն, բախտը գիտէ, որ անձանօթ է, ու զայն քաշելու, ճանհնալու սիրտ չկայ:

Օսման աղան էջ մ'ունի ճանապարհին յոգնութեան տան հեծնելու համար: Իր քոյրը որ իմ հանրմս է, կարմիր ձիու վրայ նստած է: Ան, զինք ծածկող կանանչ չառափին մէջէն ձեռաց մէկ մատն անգամ ցոյց չի տար եւ ոչ ալ խօսակցութեան իր ձայնը շատ լսելի կ'ընէ: Որովհետեւ քաղաքի մարգարէ եւ «հրաշագործ» Իմամին օրհնութիւնն առած է:

Ես իր ձիուն անձը կը քաշեմ: Պէքոշը, ուրիշ երեք գիւղացիներու հետ, բեռնաւորուած մէկ մէկ էջ կը քշեն:

Քաղաքի արեւմտեան ներքին դռնէն դուրս կ'ելլենք ու կը կենանք արտաքին դրան սեմին վրայ: Բարձունք մըն է այս սեմը, որ նոր քաղաքին հետ ընդարձակ գիւղեր ու տեսարաններ իր ոտքերուն տակ առնելու հզօրութիւնն ունի: Բնութիւնը ծով մը կ'ընէ հոն որ վերջ չունի: Պատմութեան տարածութիւնը կը թռչի թէ կը մաղուի այս սեմին առջեւ, շեշտը կը ճանկատուի, յոյսը կը թաւալի, սիրտը կ'ափուի:

Մեր սպասելը խարխլած երկու բեռներ կարգաւորելու չափ տեւեց, որ ատեն մեզի միացաւ ոսոթիկան տասնապետ մը:

Այս վերջինը որ տձեւ գիմագիծ մ'ունէր եւ կը ցուցնէր թէ ամէն ճիգ կը կնճռտէ իր ճակատը, Օսման աղային անցուցած զինուորութեան կեանքի մէկ ընկերն էր: Անիկա անմիտ մարդու հաճոյք պատճառող եղանակով չափազանցեց իր բարեւը եւ յետոյ դառնալով իր գեղնած բիծերով վարակուած աչքերը լայնցուց, որպէս թէ զոհի մը խարոյկը վառելու հաճելի պատրաստականութիւնն ունենար:

Կասկած չկար որ տասնապետը իր առաջին նայուածքով կռահեց հայ տղայ մ'ըլլալու: Որովհետեւ ոչ միայն հագուստիս ողբալի խեղճութիւնը այդ յայտնութիւնը կատարելու կ'օգնէր, այլ եւ իր չաբաշուք ներկայութեան մէկ բիրտ նայուածքը միայն բաւ էր որ գէմքս ալլափոխէր, տփուռնէր եւ աչքերս յօգնէին ու կախուէին: Անիկա զիս ճանհնալուն պէս իր տափակ ու աղտոտ ակունները բացաւ, շարժեց ու նորէն իրարու սեղմելով խեղդեց ալանդակ մ'ուտուք մը:

— Ո՞ր տեղացի է այս տղան, Օսման աղա:

— Ծովեցի է:

— Ծովեցի՞...

Ու ալլալով ստուեր մը հեծկլտաց:

Տասնապետի կոկորդին մէջ քաշկըռուտութեամբ մը կար: Կրակի երեւակայութիւն մը կը բորբոքէր, կայծ կայծի կը զարնուէր, բայց չէր փակեր, չէր վառեր:

— Ուրեմն կը ճանհնայ Ծովեցի այն յեղափոխականը որ էկինէն առաջին անգամ քարոզեց թէ «Բեռն» (Ռուսը) շուտով խարբերդ պիտի գայ: Ուրեմն գիտէ՞ թէ ինչ եղան քարոզն ու քարոզողները:

Վերջին խօսքը ծաղրող ծիծաղէ մը կախեց եւ հարցականը արհամարհանքի մը հեգնութեան մէջ նետեց:

Ջանացի սեղմել ուռնդերս եւ խածնել յուզումս, որ զիս իր կողմ գարձնելու ուժ չունենայ, որպէս թէ չէի ճանհնար, չէի գիտեր: Մինչդեռ կարելի չէր երբեք չգիտնալ ծնունդով իմ գիւղացի Շահպազ Գագրեանի պարագան, որ այնքան մեծ աղամուկ հանեց:

Յիշեալը իբրեւ որը մեծցած էր Մեզրէի գերման որբանոցին մէջ եւ լրացուցած էր նոյն վարժարանի շրջանը: 1914ին առաջին անգամ ըլլալով ուսուցչական պաշտօն ստանձնած էր էկինի մէջ: Այնտեղէն իր խարբերդի ընկերոջ զրկած մէկ նամակը՝ որ վերջինին անհոգութեան պատճառաւ կտրաւարութեան ձեռք անցած էր, կը պարունակէր մէկ երկու նախադասու-

թեամբ մը լսած էի գիւղիս ուսուցիչներէն եւ հոն ալ յայտնուեցան Սահաճի ա-
նոնց տեղ ինծի հնար եղաւ նշմարել շա-
տուած գմբէթ մը գլխովար շրջուած
խաչով: Մտածեցի թէ անպատճառ եկեղե-
ցիի մը գագաթնէն ըլլալու էր: Բայց չկրցայ
երկրորդ անգամ նայիլ անոր՝ հակառակ
բուռն ցանկութեան, վասն զի մեր ճամ-
բան արեւելեան զառիթափին դարձաւ:

Հոգիս կը մոմար՝ որպէս թէ արեան
ճապարակներու մէջ թաւալէր: Երեւակա-
յութիւնս երբեք չէր բաժնուեր ցնցուած
գմբէթէն եւ կործանուած խաչէն: Կը յի-
շէի տեղեր, անուններ, երազներ, թոհիչքներ,
որոնց թարմ յիշատակները կը պայծառա-
նային, և սահաճի ալ դըռնն ալ միեւնոյն
գմբէթով ու խաչով կը բարձրանար: Ներ-
քին կեանք մը կը մղմղար, խօսուէր բնազդ-
մը ծայր կուտար: Ներսիդիս սուր ճաղե-
րով կը ծակէկուէր, անոգոք նախազգա-
ցումը կը զօրանար: Կ'ուզեմ դէմ կենալ,
զօրութիւն չունիմ, սիրտս է ընկեր, փլեր:
Կ'աղաչեմ, կը պաղատիմ, գթութիւն մը,
աչքերս կը դարձնեմ, ականջներս կը փա-
կեմ: Եւ սահաճի բոլոր իմ տեսած և լսած
բարբարոսութեանցս մանրամասն պատկեր-
ները ներկայացնող ուրուականը չի կար-
սուիր երբեք եւ չի կարեր իր արձագան-
գը. «Դեռ բաւական չէ այդ ամենը: Դեռ
պիտի տեսնես ու պիտի լսես շատ սարսա-
փելի պատմութիւններ: Դեռ պիտի լսես
թէ ի՞նչպէս նահատակուեցան թլկատին-
ցին, Փրօֆ. Պուճիգանեան, Փրօֆ. Գազան-
ճեան, իրենց ընկերներուն հետ: Դեռ օր
մը պիտի գաս, այդ խաչն ու գմբէթը բո-
լորովին ջախջախուած՝ իր առջեւ միացող
թլկատինի վարժարանին աւերակներուն
մէջ ինկած տեսնելու:»

— Եւ ի՞նչ սեւ ճակատագիր: Նոյն օր-
ուան յաջորդող գիշերին ես աւելի դժ-
բախտ կ'ըլլայի մտիկ ընելու անոնց նա-
հատակութեանց ահաւոր տանջանքներու
պատմութիւնը: Եւ երկու տարի վերջ, բո-
ւիկի ոտքերով, մաշուած աչքերով քաղաք
կ'երթայի, Ս. Յակոբայ թաղը կ'անցնէի

ու հոն, նեղ անցքի մ'առջեւ, աւերակաց
պատերուն տակ, քանի մը ծունկ յիշատակի
աղօթք կ'ընէի:

★ ★ ★

Մեր զառիթափի ճամբան անկիւն մ'ը-
րաւ, ուրկէ կ'երեւէին փէշերը գիւղաքա-
ղաքի մը, որ կը տարածուէր աւստական
ճորտերու յիշատակները պահող մաս մը
կալուածներու ետեւ:

Ճամնապետն էր նորէն որ ցուցուց զայն՝
զայրոյթ մ'արձակելով իր չարչարուած աչ-
քերուն մէջէն: Թերեւս մէկը խօսէր,
բայց ան չսպասեց եւ շարունակեց պատ-
մութիւն մը, որ կը գունաւորուէր իր ար-
գէտ ու անգութ զգացումներուն մէջ.

— «Այդ գիւղաքաղաքը ծանօթ Հիւ-
սէյնիին է, ուր բնակող Հայերէն մէկը
Ընկեր կարօ կը կոչուէր: Ընկեր կարօ յե-
ղափոխական մարդ մըն էր եւ պարա-
գլուխն էր ահաւոր փլան մը կազմակեր-
պող դահիճներուն:

«Օր մը, երբ ես Մեղրէի կեդրոնական
պահականոցի գրասենեակիս մէջ զբաղ-
ուած էի Հայոց ջարդի խնդիրներով, տե-
սայ որ պատուհանիս առջեւ չաբաշով
ծածկուած կին մը սենեակիս կը նայէր և
կը ցուցնէր թէ շատ կարեւոր գաղտնիք մը
ունէր ըսելիք: Պատուհանը բանալս զիտ-
ցայ, տեսայ որ ձեռքի շարժումներով կը
հասկնային թէ չէի սխալած:

«Անմիջապէս երկու ուրիշ տաննապետ-
ներու եւ պատրաստ եղող խումբ մը զին-
ուորներու հետ դուրս նետուեցանք ու հե-
տեւեցանք իրեն: Կինը մեզ առաջնորդեց
քաղաքին հարաւ - արեւմտեան բաժնին
պատկանող թաղ մը, եւ անկիւնէ մը գի-
մացի տուններէն մէկը ցուցնելով յայտնեց
թէ հոն գէնքեր կան պահուած:

«Շքեղ տուն մըն էր մասնաշաճը, որու
բնակիչներուն մէջ այդ մարդ չկար:

«Անանք ժամանակին արդէն ձերբա-
կալուած եւ ջարդուած էին: Մնացեալնե-
րուն մէջ նոր սոսկում մը ծայր տուաւ,

երբ զինուորներէն ոմանք մեր հրամանին վրայ պաշարեցին առնը եւ ամանք ու մեզի հետ ներս մտան:

«Մենք տան ամբողջ անկիւններն ու կարասիները վերիվայր շրջեցինք: Պատերուն, գետնին եւ առաստաղներուն վրայ ու եւ կապածի տեղի առող ամենէն պղտիկ շերտն անգամ խուզարկեցինք եւ սակայն բան մը չգտանք:

«Պատուհանէ մը դուրս նայեցայ:

«Կինը սեւ շաւառին մէջ դեռ անկիւնն էր, ու զիս տեսնելուն պէս մեր ձախ կողմի սենեակը մասնանիշ ըրաւ: Մենք մտանք, վերստին քննեցինք եւ նորէն գտանք որ անկասկածելի էր այդ սենեակը: Բայց անձանօթ թուրք կնոջ նշանացի պնդումներուն վրայ զէնքս ձեռք առի եւ անոր կոթին հարուածներով սկսայ չորս պատերը վերէն վար ծեծել: Քննութեան այս եղանակը գտաւ որ ներքին պատը իր յատակէն թրթռացող արձագանգ մը կուտայ: Մենք փլցուցինք պատին թրթռացող մասը եւ երեւան հանեցինք շատ վարպետութեամբ գոցուած ծակ մը որ պատէն վար կ'երկարէր:

«Ընկերներս վարանեցան, աւելի ճիշդը չհամարձակեցան վար իջնել, խորհելով թէ գաղտնի գտնանակ մը կայ լարուած, որ կրնայ փորձանք մը յարուցանել: Որովհետեւ ես խորէն ըմբռնած էի Հայերու գաւադրական նպատակներուն վատ իմաստը եւ ատոր համար հոգւով սրտով նուիրուած էի զանոնք փճացնելու սուրբ գործին, շփոթելու պատճառ մը չուզեցի տեսնել: Ծակը լայնցուցի ու ներս անցայ: Իմ այս յանդգնութիւնս քաջալերութիւն մը եղաւ ընկերներուս, որոնք իրարու ետեւէ հետեւեցան ինծի: Ուրուան սանդուղի մը իրարմէ շատ հեռու եւ խորտուքորտ քանի մը մասները շուտով նեղ միջոց մը տարին մեզ, որ թուեցաւ թէ տան գետնաշարկէն վեր կը մնար: Հոն, իրարու քով շարուած գտանք փամփուշաներու եւ ոռմբերու քանի մը մնասկներ հաստ թիթեղներով պատուած: Անոնց կարգին ուրիշ մնասկ

մը, որուն կէսը պատին մէջ թաղուած էր, զանազան տիւրմաններով լեցուն էր: Անոնք բոլորն ալ անմիջապէս կառավարչատուն փոխադրուեցան եւ քննութեան տակ ինկան: Քննութիւնը այդ ոռմբերէն եւ տիւրմաններէն ճշգրտ գոյնային գաւադրութիւն մը եւ լուծեց անոր գործադրութեան համար պատրաստուած փլանը: Ըստ այդ սղագիր ու սեւագիր փլանին, կարգ մը յիմար վեթերաններ, առաջնորդութեամբ Ընկեր կարօյին — որ Մեզրէէն չհեռանալու պատուակ մը ունենալու համար գրատուն մը բացած էր — քանրչորս ժամուան մէջ պիտի կրնային օգը հանել զինատան եւ զօրանոցներուն հետ կառավարութեան բոլոր հեղինակաւոր պաշտօնատուները, երբ յեղափոխութիւնը սկսելու որոշում տրուէր:»

Հանրմն անուղղակի նայուածքներով ինծի հասկցուց որ առաջ քաշեմ իր ձին և անջատեմ զինք միւսներէն: Ատիկա նշան էր թէ ախորժելու տեղ կը զգուէր տասնապետին շատախօսութենէն:

Ատոր այդ պատմութիւնը կրնար թուրքի գրգիռ մը հրահրել, կրնար ներքին ատելութիւն մը զօրացնել, բայց «նեմահրամ» կնոջ մը, ետախրութեան մէջ չափազանց ցուցամոլ հանրմի մը հոգեկան ախորժակը չէր կրնար պարտկել:

Ես կատարեցի հանրմի կամքը, մինչ տանապետը կառուցուցեր էր իր վայրագ գագուսները, մոտիկ ընել չախորժող ու եւ տրամագրութիւն չէր նկատեր և կը շարունակէր իր պատմութիւնը, որուն շատ քիչ իրական եղող բաժնին մէջ ալ թերեւս ինքը երբեք գործ չէր ունեցած:

Օսման աղան կոշտ գիւղացիի մը տափակացած համակրութեամբ մը դիմաւորեց տանապետին ախորժակը: Ոչանկեղծ եղանակ մը որ ու եւ է տհաճութիւն չպատճառեց, թերեւս իրեն շատ ծանօթ ըլլալուն համար:

— Այս խայիւն ազգը այսպէս զինքը ի սրտանց սիրող տէրութեան մը հանգէպ յեղափոխելու այսքան ստորին նպատակներ

Հետապնդեց: Բայց պետք է մտածել որ բարեկամին հորը փորողը ինքը մէջը կ'իյնայ:

Օսման աղան իր մտքերու կերպարանքը խեղդող խնդուք մը փրցուց եւ իրաւունք տուաւ տասնապետին այս վերջին խօսքերուն:

Պէքոշը կռնակ առաւ և բացագանչեց.
— Խիցիր քեանիւրէ՛ր...

★ ★ ★

Քաղաքէն դեռ շատ չենք հեռացած: Տասնապետը մեզմէ պիտի բաժնուի: Բայց որովհետեւ իր պատմութիւնը ամենէն աւելի զինքն է գրգռեր, իր գաղանացած սրտի կիրքն է հրահրեր, չի զսպուիր: Ար-

եան հոտէն վերադարձած գլխովութիւն մը կարծես բռներ է իր գլուխը:

Բաժնուելէ առաջ կ'ուզէ իր պատմութիւնը վերջացնել սա անսահման աղտոտութեան մէջ զոր վրէժինգրական մտքի ամենէն խաթարուած բնազդը մ'իայն կրնայ երեւակայել.

— Երանի՛ թէ կարելիութիւնս ըլլար այս ապրելու անարժան ազգին պարագլուխները քանի մը ժամ վերականգնացնել եւ այս քաղաքին դրան առջեւ բարձրացնել՝ որպէս զի տեսնեն թէ ինչպէս կը քանդուին իրենց ազգին ամբողջ ճիւղերն ու աշխատանքները մեր արդար ու հզօր բազուկներով:

Լիոն

ԿԻԻՐԵՂ, ԽՐԱՅԵԱՆ

(Շարունակելի)

ԱՐՑՈՒՆՔՆԵՐՈՒ ԾԻԾԱՂԸ

Կը նայի ան ինծի ու իր աչքերուն կապոյտէն աստղերու անձրև մը կը վազէ հոգիս մութին վրայ:

Ձեմ գիտեր ինչո՞ւ այնքան չարահիօրէն կը խնդայ ու իր շրթներէն հեգնանքի օղակներ կ'իյնան:

Երբեմն յանկարծ կը լռէ ու իր խորունկ աչքերը իրենց խորութեան մէջ կը սուզուին. կարծես թէ երկինքը անհունին մէջ կը հալի:

Կը նայի ինծի վարանումով ու դողով:

Յուզումներս հարսանիք կ'ընեն. Կը ծիծաղի՞մ... կուլա՞մ...:

Թերեւս մենք լռելու համար եկած չէինք հոս:

Բայց իմ լեզուս հազար կապանքներով է կապուեր ու ականջ կուտամ:

Ու կը լսեմ իր՝ յոյզերուն ծայրը, ծեւորուն հնչիւնը, եւ հոգիին երաժշտութիւնը:

Հիմայ քովս, անաւասիկ հոս, ու իրարու մէջ լուծուող ջրվէժներու պէս ենք:

Կը փրփրի ներսս ու կ'ուռնի հոգիս ալիքները: Անոր շունչը Մայիսեան գետիւղի մը պէս կը շոյէ զիս ու կը տանի երազին ափերը:

Կը ձգէ իր փոքրիկ գլուխը ափերուս մէջ:

Իր բարակ մատներուն դողը կը հասնի էութեանս երբ ինքն ալ մագնիսաւ վրան կը սփռէ փափկութիւնն անոնց: